

***El cicle de l'aigua a la Menorca preindustrial:
elements etnològics per a la recollida d'aigua de pluja,***

Jesús Cardona, arquitecte.

1. Introducció

Per comprendre l'abast i la potència de les solucions preindustrials per a l'obtenció d'aigua a Menorca el primer que farem és qüestionar alguns mites imperants a la cultura actual.

El mite de la tecnologia. La tecnologia és un instrument que utilitzem per aconseguir determinades coses. Per tant, la tecnologia més rudimentària és tan vàlida com la més sofisticada:

1. La distinció entre “baixa” i “alta” tecnologia o “bona” i “dolenta” no té sentit: depèn de per què s'utilitzen i en quines condicions ens proporcionen allò que volem aconseguir.
2. No hi ha cap “tecnologia salvadora” per si mateixa: les seves possibilitats i efectes depenen de la cultura que empara aquesta tecnologia.

El mite de salvar la natura. Parlant de sostenibilitat és habitual caure en el parany d'orientar les iniciatives sostenibilistes cap a una “salvació de la natura”, com si fos una entitat aliena a l'espècie humana. Cal ampliar la perspectiva per situar la persona dins els ecosistemes. De fet, és l'*homo sapiens sapiens* que s'ha de “salvar”, i concretament les condicions ambientals que permeten la nostra vida així com la tenim organitzada des de fa milers d'anys sota unes determinades condicions estables, regulades pels ecosistemes associats als processos biofísics del planeta... i aquí l'aigua juga un paper fonamental!

El mite de la disponibilitat energètica creixent. L'energia és el bé fonamental que permet desenvolupar els processos socioeconòmics que configuren les diferents civilitzacions. La nostra concretament depèn d'una font d'energia no renovable com és el petroli. El petroli mou la quasi totalitat del transport global i està darrera l'extracció dels recursos minerals, però també és l'ingredient fonamental que permet l'actual agricultura intensiva i industrialitzada heretada de la “revolució verda” iniciada els anys 50. També l'accés a l'aigua en bona part ens ve donat gràcies a l'ús massiu d'energia de fonts fòssils no renovables. Un factor molt important a tenir en compte és que, contràriament al paradigma imperant del creixement econòmic (i per tant del creixement del consum energètic), la disponibilitat energètica seguirà una tendència decreixent. Actualment estem afrontant el declivi del petroli, que mostra símptomes clars d'exhauriment: producció estancada, preus a l'alça i una qualitat que empitjora. La resta d'hidrocarburs fòssils segueixen el mateix camí (veure figura 01) i les anomenades fonts d'energia renovable no poden, ni de bon tros, substituir els fluxos energètics que ens proporcionen el petroli i els demès hidrocarburs. Els efectes d'aquesta tendència es faran cada vegada més inevitables.

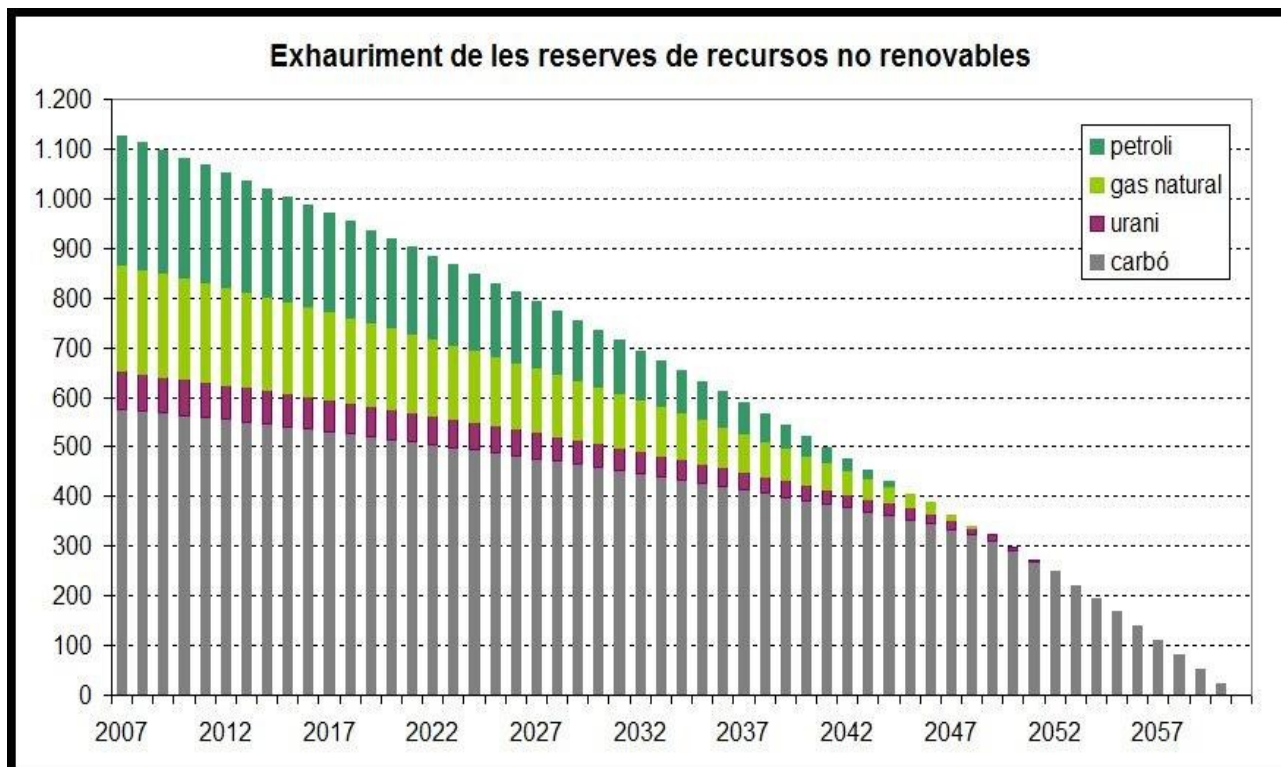

Figura 01. Exhauriment progressiu de les reserves de recursos no renovables (petroli, gas natural, carbó i urani) en el supòsit que actuen solidàriament cobrint les projeccions de consum de l'EIA. Font: EIA, govern dels EUA. Elaboració: Carles Riba Romeva, "Recursos energètics i crisi, la fi de 200 anys irrepetibles", 2011

2. Repensar el territori i la seva complexitat des de l'aigua

Les qüestions exposades ens porten a considerar el territori des d'una perspectiva diferent a la que s'ha instal·lat en la nostra cultura. No només haurem de defensar els béns i serveis que ens proporciona la natura ben conservada, haurem de tornar a aprendre a establir sinergies positives que reforcin els cicles naturals i tots els seus valors associats, dels quals ens beneficiem.

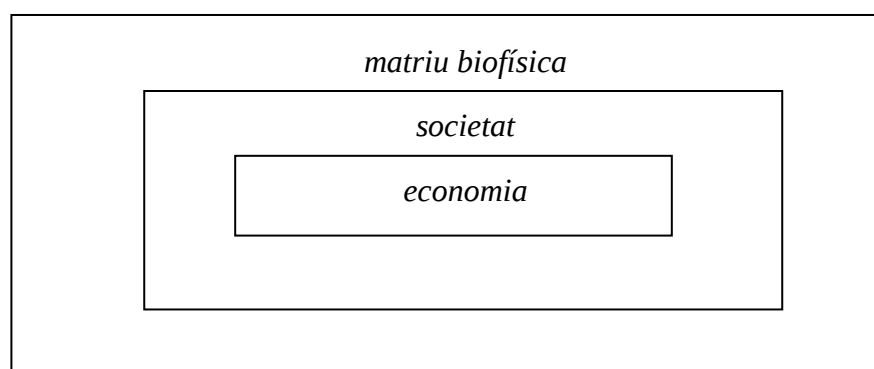

Figura 02. El sistema econòmic entès com una part de la societat, que a la vegada depèn del suport biofísic que li proporciona el territori, cicles naturals i ecosistemes. Font: elaboració pròpia.

La temàtica de l'aigua vista des d'aquest principi ens posa exemples molt clarificadors. La dessaladora es situaria a l'extrem oposat del que estem parlant: es una màquina que consumeix energia per substituir el cicle natural de l'aigua. La dessaladora agafa aigua de mar i la potabilitza, exactament el que fa el sol i el trànsit atmosfèric, però consumint quantitats ingents d'energia i recursos. En el cas de Menorca, que produeix electricitat amb petroli, la posada en funcionament de la dessaladora significa intercanviar litres de petroli per litres d'aigua. En canvi, emmarcarem l'aljub tradicional de recollida d'aigua de pluja en una actitud totalment oposada: el seu funcionament es basa en aprofitar al màxim el cicle natural de l'aigua sense malmetre'l. El sol evapora l'aigua del mar, els corrents atmosfèrics la transporten i la pluja l'entrega en perfectes condicions a l'aljub, que la recull i emmagatzema en el punt de consum. To això amb consum energètic quasi zero, ja que la major part del procés es delega en el cicle natural de l'aigua. D'aquí que trobem extremadament apropiada la expressió anglesa "rainwater harvesting" (collita d'aigua de pluja) per anomenar l'aprofitament de la pluja descrit.

El resultat del que estem exposant és la confrontació de dues maneres d'entendre la gestió del recurs aigua i dels recursos en general. La solució industrial de la dessaladora només té sentit en un escenari que ens garanteixi la disponibilitat contínua en el temps de grans quantitats d'energia i materials. El territori no compta, ja que no ens pot proporcionar els recursos que demanda la dessaladora. En canvi, la solució tradicional crea una estructura territorial que aprofita al màxim els recursos naturals disponibles en aquest territori, respectant els seu normal funcionament. Aquestes estructures poden perdurar en el temps sense quasi dependre de factors externs. En aquesta exposició ens decantem per reactivar la nostra capacitat de tornar productiu el nostre territori, reforçant el paper dels cicles naturals i dels ecosistemes, i abandonant paulatinament la subvenció energètica dels jaciments fòssils. És el mínim que podem demanar a una Reserva de Biosfera.

Figura 03. Aljub a Son Esbert, Alaior. Font: elaboració pròpia.

Dades de contacte i/o per a més informació:

→ E-mail: jcardona@nontropia.com

→ Telèfon: 620 818 290

→ Web: www.nontropia.com

→ Twitter: [@nontropia](https://twitter.com/nontropia)